

O‘TKIR HOSHIMOVNING “IKKI ESHIK ORASI” ROMANI

Ro‘zimamatova Marjona

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Filologiya va tillarni o‘qitish (o‘zbek tili)
yo‘nalishi, 3-23-guruh talabasi

Email: rozmatovsarvar0@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romanida urush fojeasi, inson taqdiri, xotira, oila, mehr-oqibat, vijdon va ma’naviy mas’uliyat masalalari tahlil qilindi. Tadqiqotning maqsadi romanda inson umrining “ikki eshik” — tug‘ilish va o‘lim oralig‘idagi ma’naviy mazmuni qanday badiiy vositalar orqali ochilganini aniqlashdan iborat. Maqolada tarixiy-adabiy, tahliliy, germeneytik, qiyosiy va lingvopoetik tahlil usullaridan foydalanildi. Natijalarga ko‘ra, romanda Ikkinchi jahon urushi voqealari faqat tarixiy hodisa sifatida emas, balki oddiy odamlar ruhiyati, oila munosabatlari va xalq xotirasida qoldirgan chuqur izlari orqali tasvirlanadi. Asarda urushning eng katta fojeasi frontdagi janglarda emas, balki ortda qolgan onalar, ayollar, bolalar, qariyalar va butun bir xalq qalbidagi iztiroblarda namoyon bo‘ladi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, “Ikki eshik orasi” romani o‘zbek nasrida insoniylik, sabr, sadoqat, vijdon va tarixiy xotira masalalarini yuksak badiiy darajada ifodalagan muhim asarlardan biridir.

Kalit so‘zlar: O‘tkir Hoshimov, Ikki eshik orasi, roman, urush fojeasi, xotira, inson taqdiri, oila, ma’naviyat, badiiy psixologizm, milliy ruh.

KIRISH

O‘zbek adabiyotida inson taqdiri, xalq xotirasi, urush va tinchlik, oila qadri hamda ma’naviy mas’uliyat masalalari doimo muhim mavzulardan biri bo‘lib kelgan. Ayniqsa, XX asr o‘zbek nasrida tarixiy voqealarni oddiy insonlar hayoti bilan bog‘lab ko‘rsatish kuchaydi. Bu jarayonda O‘tkir Hoshimov ijodi alohida o‘rin egallaydi. Adib o‘z roman, qissa va hikoyalarida hayotning tashqi voqealaridan ko‘ra inson qalbidagi kechinmalar, vijdon azobi, mehr, sadoqat, armon va xotira kabi ruhiy-ma’naviy holatlarni chuqur tasvirlashga intiladi.

“Ikki eshik orasi” romani O‘tkir Hoshimov ijodining eng salmoqli asarlaridan biri hisoblanadi. Asar nomining o‘ziyoq romanning falsafiy mazmunini ochishga xizmat qiladi. “Ikki eshik” ramzi inson hayotining boshlanishi va yakuni, ya’ni tug‘ilish bilan o‘lim oralig‘idagi umr yo‘lini anglatadi. Yozuvchi shu qisqa, ammo murakkab oraliqda inson qanday yashashi, qanday iz qoldirishi, qanday tanlovlar qilishi va vijdoni oldida qanday javob berishi kerakligi masalasini badiiy talqin qiladi.

Romanning dolzarbligi shundaki, unda urush mavzusi quruq tarixiy bayon shaklida emas, balki xalqning ichki iztiroblari, oilalarning buzilgan taqdiri, onalar qalbidagi dard, farzand sog'inchi, sadoqat va xiyonat, halollik va razolat o'rtasidagi ziddiyatlar orqali ochib beriladi. Asarda Ikkinchi jahon urushi yillari, urushdan keyingi hayot, jamiyatdagi ma'naviy o'zgarishlar va inson ruhiyatidagi jarohatlar keng ko'lamda tasvirlanadi. Shu jihatdan "Ikki eshik orasi" faqat urush haqidagi roman emas, balki inson umrining mazmuni haqidagi falsafiy-psixologik asardir.

Mavzuning ilmiy ahamiyati shundaki, roman orqali o'zbek xalqining urush davridagi sabr-toqati, bardoshi, oila va mahalla muhitidagi mehr-oqibat, milliy qadriyatlar, insoniy burch va vijdon tushunchalari badiiy tahlil qilinadi. Asar markazida katta siyosiy voqealar emas, balki oddiy insonlarning murakkab hayoti turadi. Yozuvchi tarixni inson qalbi orqali ko'rsatadi. Demak, romanning asosiy kuchi ham shunda: u urushni raqamlar, sanalar va janglar orqali emas, balki odamlar ko'nglida qoldirgan og'riq orqali anglatadi.

Tadqiqotning maqsadi O'tkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" romanida urush fojeasi, xotira, oila va insoniylik konsepsiyasining badiiy talqinini aniqlashdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun asardagi obrazlar tizimi, konflikt, sujet va kompozitsiya, psixologik tasvir, ramziy ma'no, milliy qadriyatlar hamda muallif pozitsiyasi tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy muammosi shundan iboratki, romanda urush faqat tarixiy voqelik sifatida emas, balki insoniylik mezonlarini sinovdan o'tkazuvchi katta ma'naviy jarayon sifatida talqin etiladi.

Nazariy jihatdan maqola badiiy matn tahlili, obraz, konflikt, psixologizm va roman poetikasi haqidagi adabiyotshunoslik qarashlariga tayanadi. Badiiy asarda qahramonning xatti-harakati, nutqi, ichki kechinmalari va muallif munosabati birgalikda umumiy g'oyani shakllantiradi. "Ikki eshik orasi" romanida ham voqealar ketma-ketligi, qahramonlar taqdiri, xotira qatlamlari va ramziy tasvirlar yozuvchining inson hayoti haqidagi falsafiy qarashlarini ochishga xizmat qiladi.

METODLAR

Mazkur maqolada asosiy tadqiqot obyekti sifatida O'tkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" romani tanlandi. Asosiy manba sifatida romanning nashr qilingan matnlari, elektron kutubxona tavsiflari hamda o'zbek adabiyotshunosligiga oid nazariy manbalardan foydalanildi. Shuningdek, roman haqidagi ilmiy maqolalar, badiiy matn tahlili bo'yicha yaratilgan adabiyotlar va O'tkir Hoshimov ijodiga oid umumiy qarashlar hisobga olindi.

Tadqiqotda tahliliy metod yordamida romanning asosiy g'oyasi, obrazlar tizimi, konflikt, sujet va kompozitsiyasi ko'rib chiqildi. Tarixiy-adabiy metod asar yaratilgan davr, urush mavzusining o'zbek adabiyotidagi o'rni va XX asr nasridagi ijtimoiy-

ma'naviy muammolarni aniqlashda qo'llandi. Germenevtik yondashuv orqali "ikki eshik" ramzining falsafiy mazmuni, qahramonlar xotirasi, ichki iztiroblari va muallifning yashirin badiiy pozitsiyasi sharhlandi.

Qiyosiy tahlil usuli yordamida romandagi urush va tinchlik, hayot va o'lim, sadoqat va xiyonat, mehr va befarqlik, vijdon va manfaat kabi qarama-qarshi tushunchalar tahlil qilindi. Lingvopoetik tahlil esa muallif nutqi, dialoglar, psixologik detallar, xalqona ifodalar, tasviriy vositalar va ramziy belgilarni izohlashda qo'llandi. Biografik metod yozuvchi ijodiy uslubi, insoniylik va xotira mavzusiga munosabatini umumiy baholashda yordam berdi.

Tadqiqot davomida asar mazmunini oddiy qayta hikoya qilishdan qochildi. Asosiy e'tibor badiiy matnning ichki tuzilishi, obrazlararo munosabat, qahramonlar ruhiyati, roman nomining ramziy ma'nosi va urush fojeasining insoniy taqdiralar orqali ochilishiga qaratildi. Ayniqsa, oila, ona obrazi, ayol matonati, farzand burchi, mahalla muhiti va xalq xotirasi maqolaning markaziy tahlil yo'nalishlari sifatida belgilandi.

NATIJALAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, "Ikki eshik orasi" romanining asosiy badiiy g'oyasi inson umrining mazmuni, vijdon oldidagi mas'uliyat va tarixiy xotirani unutmazlik zarurati bilan bog'liq. Roman nomidagi "ikki eshik" ramzi insonning dunyoga kelishi va hayotdan ketishi oralig'idagi yo'lni bildiradi. Bu oraliqda inson o'zining kimligini, qanday yashaganini, boshqalarga qanday munosabatda bo'lganini va qanday ma'naviy iz qoldirganini amalda ko'rsatadi.

Asarda urush voqealari katta tarixiy jarayon sifatida tasvirlansa-da, yozuvchi uni oddiy odamlar taqdiri orqali ochadi. Urush frontda kechayotgan janglarga emas, balki qishloqda, oilada, onalar qalbida, bolalar hayotida davom etayotgan ruhiy fojea sifatida ko'rsatiladi. Bu jihat romanning insonparvarlik mazmunini kuchaytiradi. Yozuvchi urushning g'ayriinsoniy mohiyatini balandparvoz shiorlar bilan emas, balki kundalik hayotdagi yo'qotishlar, kutishlar, sog'inlar va armonlar orqali anglatadi.

Romanda oila obrazi markaziy ma'naviy makon sifatida talqin qilinadi. Oila insonning dastlabki tarbiya manbai, mehr va burchni anglash joyi sifatida ko'rsatiladi. Urush esa aynan shu muqaddas makonga zarba beradi: kimdir otasidan, kimdir farzandidan, kimdir suyangan insonidan ayriladi. Natijada roman voqealarida oila faqat shaxsiy hayot doirasi emas, balki xalq boshidan kechirgan tarixiy sinovlarning kichik modeli sifatida namoyon bo'ladi.

Asarda ayollar va onalar obrazi alohida badiiy yuk ko'taradi. O'tkir Hoshimov ona obrazini faqat mehr timsoli sifatida emas, balki sabr, bardosh, matonat va ma'naviy kuch manbai sifatida tasvirlaydi. Urush davrida ayollar faqat uy-ro'zg'or tashvishini ko'tarmaydi, balki butun jamiyatning ruhiy tayanchiga aylanadi. Ularning kutishi,

iztirobi, sukuti va ichki chidami roman drammatizmini kuchaytiradi. Shu ma'noda romanda ayol obrazi tarixiy voqelikni insoniylashtiruvchi asosiy badiiy vositalardan biridir.

Romandagi qahramonlar mutlaq ijobiy yoki mutlaq salbiy shaklda emas, balki murakkab insoniy tabiat egasi sifatida tasvirlanadi. Bu esa asarning realizmini kuchaytiradi. Yozuvchi insonni faqat yaxshi yoki yomon deb ajratmaydi; u odamning sharoit, muhit, manfaat, qo'rquv, vijdon va muhabbat orasidagi tanlovlarini ko'rsatadi. Qahramonlarning hayotiy yo'li orqali o'quvchi insonning asl qiyofasi og'ir vaziyatda bilinishi haqidagi xulosaga keladi.

Romanda xotira muhim poetik vazifa bajaradi. Voqealar faqat hozirgi zamon doirasida emas, balki o'tmish va bugunning o'zaro bog'liqligi orqali yoritiladi. Xotira qahramonlarni o'z kechmishi bilan yuzlashtiradi. Ular qilgan ishlari, yo'qotgan insonlari, aytilmagan so'zlari va kech anglangan haqiqatlari bilan ichki muloqotga kirishadi. Shu jihatdan xotira romanda oddiy eslash emas, balki vijdoniy hisob-kitob vositasidir.

Badiiy vositalar nuqtayi nazaridan roman hayotiy dialoglar, xalqona nutq, psixologik tafsilotlar, kontrast va ramziy tasvirlarga tayangan. Yozuvchi voqealarni sun'iy murakkablashtirmaydi, balki oddiy hayotiy vaziyatlar orqali chuqur ma'naviy muammolarni ochadi. Dialoglarning tabiiyligi, muhit tasvirining ishonarliligi va qahramonlar ruhiyatiga kirib borish asarning badiiy ta'sir kuchini oshiradi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, "Ikki eshik orasi" romani o'zbek nasrida urush mavzusini yangi badiiy mezonda talqin qilgan asarlardan biridir. Unda urush qahramonlikni ko'rsatish vositasi sifatida emas, balki insoniylikni sinovdan o'tkazuvchi fojeaviy jarayon sifatida yoritiladi. Asarning asosiy pafosi tinchlik qadri, inson umrining mas'uliyati va xalq xotirasining muqaddasligini anglatishga qaratilgan.

MUHOKAMA

"Ikki eshik orasi" romanining o'zbek adabiyotidagi ahamiyati, avvalo, unda tarixiy voqelik bilan inson ruhiyati uyg'un tasvirlanganida ko'rinadi. Urush haqida yozilgan asarlarda ko'pincha front, jang, g'alaba yoki qahramonlik tasviri birinchi o'ringa chiqadi. O'tkir Hoshimov esa urushni ko'proq inson qalbi, oila muhiti va xalq xotirasi orqali ko'rsatadi. Bu yondashuv roman mazmunini yanada chuqurlashtiradi, chunki urushning haqiqiy fojeasi inson taqdirida, ona ko'z yoshida, bolaning yetimligida, ayolning kutishida va xalqning og'ir xotirasida namoyon bo'ladi.

Romanning muhim jihatlaridan biri shundaki, yozuvchi tarixiy voqelikni oddiy odamlar hayoti orqali badiiy umumlashtiradi. Asarda katta tarixiy jarayonlar bevosita siyosiy tahlil qilinmaydi. Buning o'rniga yozuvchi bir necha taqdirlar orqali butun xalq

boshidan kechirgan iztirobni ko'rsatadi. Bu usul badiiy jihatdan kuchli, chunki o'quvchi tarixni mavhum hodisa sifatida emas, tirik insonlar qismati orqali his qiladi.

Asar nomidagi ramziy ma'no muhokamada alohida e'tiborga loyiq. "Ikki eshik orasi" iborasi inson umrining chegaralanganligini eslatadi. Inson bu dunyoga bir eshikdan kiradi va boshqa eshikdan chiqib ketadi. Muhimi, shu oraliqda qanday yashashidir. Roman qahramonlari hayoti orqali yozuvchi inson umrini faqat biologik mavjudlik emas, balki ma'naviy javobgarlik sifatida talqin qiladi. Shu sababli asar falsafiy mazmun kasb etadi.

Romanda milliy ruh kuchli seziladi. Mahalla, oila, qarindoshlik, ota-ona hurmati, el-yurt oldidagi mas'uliyat, yaxshi nom qoldirish kabi qadriyatlar asarning ichki ma'naviy qatlamini tashkil qiladi. Biroq yozuvchi bu qadriyatlarni faqat madh etish bilan cheklanmaydi. Ularning buzilishi, e'tibordan chetda qolishi yoki manfaat qurboniga aylanishi qanday og'ir oqibatlariga olib kelishini ham ko'rsatadi. Demak, roman o'quvchini faqat achinishga emas, balki xulosa chiqarishga undaydi.

Badiiy psixologizm roman poetikasining asosiy tayanchlaridan biridir. Qahramonlarning ichki kechinmalari, sukutlari, iztiroblari va xotiralari voqealardan kam ahamiyatga ega emas. Ba'zan qahramonning bir qarashi, bir og'ir sukuti yoki ichki iztirobi butun bobning ma'nosini ochib beradi. Bu jihat O'tkir Hoshimovning inson ruhiyatini nozik kuzatgan yozuvchi ekanini ko'rsatadi.

"Ikki eshik orasi" romanida urush va tinchlik qarama-qarshiligi ham chuqur badiiy ma'no kasb etadi. Tinchlik asarda oddiy holat emas, balki insoniyat uchun eng katta ne'mat sifatida anglashiladi. Urush esa bu ne'matni yo'q qiluvchi, odamlarni bir-biridan ayiruvchi, oilalarni parchalovchi, qalblarni jarohatlovchi kuch sifatida tasvirlanadi. Shu orqali roman tinchlikning qadri haqida kuchli tarbiyaviy xulosa beradi.

Asarda insoniylik mezonini vijdon bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Qahramonlarning kimligi ularning gapida emas, balki og'ir vaziyatdagi tanlovida bilinadi. Kimdir sadoqatni tanlaydi, kimdir manfaatga beriladi, kimdir xatosini kech anglaydi, kimdir esa umr bo'yi vijdon azobi bilan yashaydi. Yozuvchi shu orqali inson hayotidagi eng og'ir sud tashqi hukm emas, balki ichki vijdon hukmi ekanini ko'rsatadi.

Romanning zamonaviy ahamiyati ham aynan shu nuqtada namoyon bo'ladi. Bugungi o'quvchi uchun asar faqat urush yillari haqida ma'lumot beruvchi badiiy manba emas. U insoniylikni saqlash, oila qadri, tinchlikning bebaho ne'mat ekanini anglash, xotirani unutmaslik va vijdon bilan yashash haqida o'ylashga majbur qiladi. Shuning uchun roman bugungi davrda ham o'z tarbiyaviy va estetik qiymatini yo'qotmagan.

Boshqa adabiyotshunoslik qarashlari bilan bog'lab aytganda, "Ikki eshik orasi" romanida voqea va xarakter birligi kuchli namoyon bo'ladi. Voqealar qahramon xarakterini ochish uchun xizmat qiladi, xarakter esa voqealarning ma'naviy mazmunini chuqurlashtiradi. Bu birlik romanning ichki drammatizmini ta'minlaydi. Asarda har bir taqdir umumiy g'oyaga — inson umrining mas'uliyati va xotira muqaddasligiga xizmat qiladi.

Shunday qilib, "Ikki eshik orasi" romanining muhokamasi shuni ko'rsatadiki, O'tkir Hoshimov urush mavzusini inson qalbi orqali yoritgan. Asarning kuchi ham shunda: unda tarixiy voqelik shaxsiy dardga, shaxsiy dard esa umumxalq xotirasiga aylanadi. Roman o'quvchini hayotning mazmuni, insoniylik mezonini va tinchlik qadri haqida jiddiy o'ylashga undaydi.

XULOSA

Olib borilgan tahlil asosida xulosa qilish mumkinki, O'tkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" romani o'zbek adabiyotida urush fojeasi, xalq xotirasi, oila qadri va insoniylik masalalarini yuksak badiiy darajada ifodalagan muhim asardir. Roman nomidagi "ikki eshik" ramzi inson umrining chegaralanganligi, shu oraliqda mazmunli va vijdonli yashash zarurati haqidagi falsafiy g'oyani ifodalaydi.

Maqolada qo'llangan tahliliy, tarixiy-adabiy, germeneytik, qiyosiy va lingvopoetik metodlar roman mazmunini tizimli ochish imkonini berdi. Natijalarga ko'ra, asarda urush faqat tarixiy hodisa sifatida emas, balki inson ruhiyati, oila munosabatlari, ona matonati, xalq sabri va vijdoniy tanlovlar orqali talqin qilinadi. O'tkir Hoshimov urushning g'ayriinsoniy mohiyatini oddiy odamlar hayotidagi iztiroblar orqali ochib beradi.

Romanning ilmiy-amaliy ahamiyati shundaki, uni o'zbek adabiyoti darslarida roman poetikasi, obrazlar tizimi, badiiy psixologizm, urush mavzusi, milliy qadriyatlar va xotira talqini mavzularini o'rganishda samarali manba sifatida qo'llash mumkin. "Ikki eshik orasi" romani o'quvchini inson umrining qisqaligi, tinchlikning qadri, oilaning muqaddasligi va vijdon bilan yashash zarurati haqida fikrlashga chorlaydi. Shu bois asar bugungi kunda ham o'z adabiy, axloqiy va tarbiyaviy qimmatini saqlab qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hoshimov O'. Ikki eshik orasi. Roman. — Toshkent: Sharq, 2012.
2. Hoshimov O'. Tanlangan asarlar. — Toshkent: Sharq, turli nashrlar.
3. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. — Toshkent: Fan, 2007.
4. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. — Toshkent: O'zbekiston, 2002.
5. Yo'ldoshev Q. Badiiy tahlil asoslari. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.
6. Normatov U. Ijod sehri. — Toshkent: Sharq, 2007.

7. Karimov B. Ruhیات alifbosi. — Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi NMIU, 2016.
8. XX asr oʻzbek adabiyoti tarixi. — Toshkent: Oʻqituvchi, 1999.
9. Qosimboyeva S. “Ikki eshik orasi” romanida milliy ruhning poetik takomili. — Ilmiy maqola, 2022.
10. Ziyatova E. Oʻtkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romanida urush fojealari. — Ilmiy maqola, 2023.
11. Mutolaa platformasi. Oʻtkir Hoshimov. “Ikki eshik orasi” romani tavsifi. — Elektron manba.
12. Hilol Nashr. “Ikki eshik orasi” kitobi haqida maʼlumot. — Elektron manba.